

n@i

NAUCZYCIELSKA AKADEMIA INTERNETOWA

Moduł czwarty Informacja zwrotna

Teraz zajmiemy się informacją zwrotną, czyli tym co najbardziej kojarzy się z ocenianiem kształtującym.

Informacja zwrotna (IZ) jest dialogiem nauczyciela z uczniem; dialogiem, mającym pomóc uczniowi w uczeniu się.

Najczęściej przyjmuje ona formę komentarza pisemnego lub ustnego do pracy ucznia.

Powinniśmy pamiętać o niezbędnych czterech elementach informacji zwrotnej:

- **wyszczególnienie i docenienie dobrych elementów pracy ucznia [+ +];**
- **odnotowanie tego, co wymaga poprawienia lub dodatkowej pracy ze strony ucznia [-];**
- **wskazówki – w jaki sposób uczeń powinien poprawić pracę [Δ];**
- **wskazówki – w jakim kierunku uczeń powinien pracować dalej [↗].**

Nauczyciele, w zależności od rodzaju pracy, specyfiki przedmiotu i etapu edukacji, w różny sposób stosują cztery elementy IZ w swoich komentarzach. Oto wypowiedzi nauczycielek edukacji wczesnoszkolnej i geografii, uczestniczek kursu:

Kurs internetowy „Ocenianie kształtujące”

Aby IZ była przejrzysta dla uczniów wcześniej ustaliliśmy (uczniowie otrzymali instrukcję, którą wkleili do zeszytów), że wprowadzamy symbole poszczególnych elementów IZ: dobre elementy dwa plusy (++), to, co wymaga poprawy – jeden minus (-), wskazówki do poprawy - znak delty (Δ), wskazówki do dalszego rozwoju - strzałka w górę ($\uparrow$). Na poziomie edukacji wczesnoszkolnej dodatkowo wprowadziliśmy kolorystykę symboli i co najważniejsze całkowicie odstąpiłam od stawiania tzw. pieczętek. Pozostały obowiązujące w kl. I-III punkty. Również ilość ich zdecydowanie zmalała na rzecz IZ. - Alicja Nehring, edukacja wczesnoszkolna, szkoła podstawowa, Toruń tak jak było

Staram się pokazać uczniowi więcej plusów jego pracy, niż minusów. Czasem moje „+” i „-” odnoszą się do całej pracy, czasem do poszczególnych jej punktów, zależy to od jej charakteru. Stosuję oznaczenia +, + -, -, Δ , $\uparrow$. W przytoczonym komentarzu wskazówki, w jaki sposób uczeń powinien poprawić pracę - Δ - podałam przy każdym zadaniu. Myślę, że jest to dla ucznia bardziej przejrzyste przy sporej liczbie zadań. Gdy jakiś fragment pracy jest szczególnie dobry, np. uczeń znalazł nowe rozwiązanie, podał bardzo nietypowy przykład, jego sposób wnioskowania jest niestandardowy, dostrzegł jakiś mało znany fakt, skomplikowaną zależność czy prawidłowość – wstawiam emotikonkę- uśmiechniętą buźkę. Staram się też nakłonić uczniów do refleksji nad swoją pracą, np.: „Czego się nauczyłeś, pisząc pracę?”, „Jakie widzisz praktyczne zastosowanie poznanych zagadnień?”, „Która część zadania była dla Ciebie bułką z masłem, a która twardym orzechem?” - Beata Pusz, geografia, LO, Częstochowa

Powinniśmy pamiętać, że - **Informacja zwrotna nie jest oceną ucznia, tylko oceną kolejnych efektów jego pracy.** Również powinniśmy wierzyć, że każdy z naszych uczniów jest w stanie poprawić swoją pracę i osiągnąć bardzo dobre wyniki. Nasza wiara w ucznia może go uskrzydlić, dlatego w jego pracy zawsze musimy doszukać się pozytywnych stron. Najlepiej byłoby, gdyby pozytywnych uwag było więcej niż tych, które sugerują poprawę. Jeśli poprawiona przez nauczyciela praca zawiera tylko krytyczny komentarz i jest cała czerwona od poprawionych błędów, to przeważnie uczeń nie jest w stanie skorzystać z uwag nauczyciela. Czasami taką pracę uczeń od razu wyrzuca do kosza. Na pewno taki komentarz nie służy poprawie pracy. **Warunkiem koniecznym przyjęcia przez ucznia krytyki jest jego wewnętrzna świadomość, że nauczyciel go akceptuje, jest mu życzliwy i zależy mu na współpracy z nim.** Uczeń może przestać bać się krytyki, jeśli zauważy, że ona mu pomaga, że jest konstruktywna. Dlatego uwagi nauczyciela muszą być jasne i konkretne.

Trzeba pamiętać, że **informacja zwrotna musi być ściśle związana z nacobezu.** W naszym komentarzu do pracy ucznia odnosimy się tylko do tego, co wcześniej zawarliśmy w kryteriach oceniania. Dlatego pracę nad oceną kształtującą rozpoczynamy przed przystąpieniem do sprawdzania prac uczniów. Właściwie zaczynamy ją w momencie planowania lekcji, czyli przy ustalaniu celu.

Często nauczyciele myślą informację zwrotną z oceną opisową. Ta ostatnia jest przeważnie oceną sumującą, gdyż występuje jako opinia o umiejętnościach i wiedzy ucznia po zrealizowaniu pewnej partii materiału, działu lub na koniec semestru czy roku szkolnego. Jeśli informacja zwrotna występuje na zakończenie, jako podsumowanie, to nie może ona jednocześnie zawierać wskazówek – jak poprawić to, co już zakończyliśmy. Czasami możemy liczyć na to, że uczeń podejdzie refleksyjnie do naszej oceny opisowej i do naszych nauczycielskich wskazówek zacznie stosować się podczas realizacji kolejnego działu lub w następnym semestrze. Jednak nie można na to liczyć. Postaramy się **towarzyszyć uczniowi informacją zwrotną w trakcie jego procesu uczenia się.**

IZ przeważnie nie jest jednorazowa, ma dalszy ciąg. Uczeń otrzymuje od nas komentarz, zawierający powyższe cztery elementy i poprawia swoją pracę według naszego komentarza.

Trzeba uwzględnić również taką poprawę, która nie przebiega dokładnie według naszych wskazówek, ale jest wykonana według indywidualnego pomysłu ucznia. Po poprawieniu uczeń oddaje nam swoją pracę do powtórnego sprawdzenia. Sprawdzamy pracę ponownie (czasami tylko poprawione fragmenty) i po raz drugi dajemy uczniowi IZ. Taki dialog dotyczący jednej pracy ucznia może odbyć się kilkakrotnie, aż do momentu, gdy nauczyciel i uczeń będą zadowoleni z efektów wspólnej pracy.

Kurs internetowy „Ocenianie kształtujące”

Dobrze jest, gdy nasi uczniowie przyzwyczajają się do dialogu z nami, dotyczącego ich pracy i taka „wymiana listów” stanie się normą.

W sprawozdaniu do tego modułu poprosimy cię o zacytowanie dialogu z uczniem, dotyczącego jednej jego pracy. Przygotuj więc tak swój komentarz, aby uczeń był zmuszony ci na niego odpowiedzieć i żebyś ty mógł/a powtórnie dać mu informację zwrotną.

Wielu nauczycieli uważa, że najlepiej jest połączyć stopień i komentarz do pracy. Jednak z badań (zawartych w książce *Jak oceniać, aby uczyć*) wynika, że nie jest to korzystne. Jeśli uczniowie otrzymują stopień, to nie zwracają uwagi na komentarz nauczyciela.

Zamiast analizować uwagi nauczyciela, uczeń porównuje własny stopień ze stopniami otrzymanymi przez innych uczniów i wówczas komentarz-recenzja oraz wskazówki nauczyciela przestają być ważne. Liczy się tylko to, na jaki stopień ocenił mnie nauczyciel i jak wypadłem na tle innych. W broszurze pt. *Praca wewnątrz czarnej skrzynki* czytamy:

Eksperymentalnie dowiedziono, że o ile informacja zwrotna w formie recenzji wspomaga uczenie się, to w formie stopni szkodzi, a jeśli zawiera jedno i drugie, to uczniowie ze szkodą dla uczenia się zwracają uwagę na stopień, a ignorują recenzję.

Przestawianie się nauczycieli na komentarze przebiegało w rozmaity sposób. Niektórzy nauczyciele zrezygnowali w ogóle z wystawiania stopni, niektórzy wpisywali je tylko do dziennika, ale nie do uczniowskich zeszytów, a jeszcze inni dawali stopnie, jeśli uczeń wdrożył zalecenia zawarte w recenzji. Pewni nauczyciele spędzali więcej czasu nad fragmentami pracy, żeby informacja zwrotna była rzeczywiście wartościowa, kosztem oceny reszty pracy lub sprawdzali w danym tygodniu zeszyty tylko jednej trzeciej uczniów albo też sprawdzanie prostych zadań, pozostawiając samym uczniom.

Każdy z nauczycieli sam musi wypracować własną strategię rozdzielenia oceny kształtującej od oceny sumującej (stopnia). Nie oznacza to, że w ocenianiu kształtującym rezygnuje się ze stopni. Nie, stopnie towarzyszą ocenie sumującej, a komentarz ocenie kształtującej.

IZ wymaga od nauczyciela znacznie więcej pracy niż wystawienie oceny. Zabiera nauczycielowi czas, zmusza go do wnikliwego przemyślenia tematu pracy uczniowskiej, kilkakrotnego jej sprawdzania, wymaga zastanowienia się nad dobrymi wskazówkami dla ucznia, ale pomaga nauczycielowi w stałym towarzyszeniu uczniowi, w jego nauce. Jest to zadanie trudne i wyczerpujące, zajmuje dużo więcej czasu niż wystawienie oceny. Powinniśmy ten aspekt uwzględnić w opracowywaniu własnej strategii łączenia dwóch sposobów oceniania.

Nauczyciele, którzy chcą stosować ocenę kształtującą powinni wypracować własny sposób opracowywania informacji zwrotnej i przekazywania jej uczniom. Postarajmy się znaleźć takie rozwiązanie, które połączy wysiłek ze strony nauczyciela i korzyść płynącą z IZ dla ucznia. Pamiętajmy o czasochłonności, komunikatywności i umiarze.

Oto kilka sposobów przekazywania IZ uczniom:

Niektórzy nauczyciele stosują różne kolory długopisu dla każdego elementu IZ, w ten sposób unikają powtarzania instrukcji – czego dotyczą poszczególne części komentarza. Inni ustalają z uczniami, aby pozostawiali oni określone miejsce w pracy na komentarz nauczyciela. Jeszcze inni stosują IZ w formie tabeli, piszą ją na komputerze do wklejenia do zeszytu, czy stosują umowne znaki i komentarz przy nacobezu do pracy. Ewa Borgosz natomiast zaproponowała swoim uczniom wypełnianie tylko prawej strony zeszytu, lewa pozostaje wolna dla komentarzy nauczyciela lub dla oceny koleżeńskiej. Ocena koleżeńska (tego będzie dotyczył jeden z następnych modułów kursu), może bardzo pomóc nauczycielowi w ograniczeniu czasochłonności udzielania uczniom informacji zwrotnej.

Kurs internetowy „Ocenianie kształtujące”

Kłopot może sprawiać zachowanie ciągłości w informacji zwrotnej dotyczącej jednej pracy ucznia. Uczeń może zgubić pracę zawierającą komentarz nauczyciela. Nauczyciel może nie pamiętać, jakich wskazówek udzielił już wcześniej uczniowi. Takie kłopoty „techniczne” też musimy indywidualnie rozwiązać, jeśli decydujemy się na stosowanie oceny kształtującej.

Wielu nauczycieli zastanawia się:

- Ile razy powinno się pozwolić uczniowi poprawiać tę samą pracę?
- Czy, jeśli za dziesiątym razem praca nadal odbiega od założonego przez nauczyciela ideału, to czy nadal dawać uczniowi wskazówki do poprawy i oczekiwać na jej wykonanie?
- Czy uczeń zniechęcony koniecznością wielokrotnego poprowadzenia, nie zdecyduje się dla świętego spokoju odpisać w końcu zadanie z pracy kolegi?
- Kiedy skończyć poprawianie jednej i tej samej pracy? I kto powinien o tym w końcu zdecydować?
- Czy polecenie poprawy powinno dotyczyć dokładnie tego samego zadania lub ćwiczenia, czy może tylko czegoś związanego z danym zagadnieniem?
- Skąd wziąć czas na pisanie komentarzy?
- Jak za każdym razem znaleźć w pracy ucznia to, co można pochwalić?

Niestety, nie mamy gotowych recept i odpowiedzi na powyższe wątpliwości i pytania. Może uda nam się wspólnie w tym module odpowiedzieć na część z nich lub udzielić sobie wzajemnie wskazówek i podzielić się zdobytymi doświadczeniami. Będzie to jedno z zadań do opisanie w sprawozdaniu z modułu.

Nie zapominajmy również o informacji zwrotnej ustnej. Musimy się zastanowić:

- W jakich sytuacjach bardziej korzystna jest informacja zwrotna ustna, a w jakich pisemna?
- O jakie warunki powinniśmy zadbać przy dawaniu informacji zwrotnej ustnej? Czy powinniśmy jej udzielać uczniowi na forum całej klasy, czy umawiać się z uczniami indywidualnie i kiedy znaleźć na to czas w szkole?

Informacja zwrotna może również biec od ucznia do nauczyciela. Nie tylko nauczyciel może dawać uczniom informację zwrotną na temat jego pracy, ale też **uczeń może rewanżować się nauczycielowi, dając mu informację zwrotną na temat sposobów i metod nauczania**. Jeśli nauczyciel chce wiedzieć, jak dobrze uczyć, to powinien zapytać najlepszych specjalistów od tego, czyli właśnie uczniów. To oni wiedzą, co pomaga im się uczyć.

Nie można ich oczywiście zapytać wprost: *Jak chcesz być uczoney?* Uczeń nie umie na takie pytanie odpowiedzieć. Powinniśmy pobudzać różnymi pytaniami refleksję uczniów na ten temat. Można przeprowadzać ankietę, do której pytania ułożymy sami albo wraz z nimi. Można też zadawać pytania uczniom w dialogu podczas informacji zwrotnej do pracy ucznia, czy w rozmowie indywidualnej. Ważne jest, aby uczniowie wiedzieli, że ich nauczyciel chce ich nauczyć i chce wiedzieć, jak to najefektywniej robić. Wtedy uczniowie zaczynają postrzegać **nauczyciela jako sojusznika, kogoś kto traktuje ich z szacunkiem**, a nie jako nadzorcę wynajętego do ich oceniania i karania.

Nauczyciel powinien wykorzystać uwagi uczniów w dalszej swojej pracy, nie mogą to być tylko same badania. Warto uwzględnić ich zdanie, planując następne swoje lekcje. Nie jest to łatwe – zapytać ucznia, co sądzi o moim nauczaniu. Dużo wygodniej schować się za pozycję autorytetu – wykształconego pedagoga. Wychylenie się z tej naszej katedry nie każdemu się udaje, ale to jest ten właśnie ważny krok w kierunku ucznia, stajemy przy nim i **nauka staje się naszą wspólną sprawą**. Zaczynamy się dzielić odpowiedzialnością z uczniami.

Kurs internetowy „Ocenianie kształtujące”

IZ jest też istotna dla rodziców. Mogą oni pomagać dziecku w nauce, być na bieżąco w tym, co ich dziecko umie, a co powinno jeszcze uzupełnić. Daje im to możliwość współpracy z nauczycielem. W OK zachęcamy nauczycieli do ścisłej współpracy z rodzicami. Pisząc komentarz do pracy dziecka, musimy zdawać sobie sprawę, że jest to też list do jego rodziców. Może nam to pomóc przekonać sceptycznych rodziców do tego, że więcej dowiedzą się o własnym dziecku z komentarza, niż z wystawionego stopnia. Zachęcamy do wspólnych spotkań: uczeń, nauczyciel i rodzic. Dzięki takim spotkaniom możemy uniknąć nieścisłości w przekazywaniu informacji i możemy wspólnie ustalić strategię uczenia, która będzie zadowalała wszystkich zainteresowanych. Zachęcamy do zbierania opinii rodziców na temat stosowania OK w nauczaniu ich dzieci.

Danuta Sterna

Poniżej zamieszczamy wypowiedzi praktyków oceniania kształtującego mających doświadczenie w stosowaniu IZ:

Rodzice są zadowoleni, że prace uczniów oceniane są za pomocą informacji zwrotnej. Rodzice wiedzą, co ich dziecko już umie, potrafi, a co musi nadrobić.

- *moje dziecko chętnie czyta informację i poprawia to co pani napisała,*
- *jako rodzic chętnie czytam komentarz nauczyciela i staram się z córką poprawić to, co zaleciła pani,*
- *to tak jak lekarz - jeśli zaleci to, muszę to wykonać,*
- *mogę pomagać dziecku w nauce, być z nim na bieżąco w tym, co moje dziecko umie, a co powinno uzupełnić.*

Rodzice są przyzwyczajeni do informacji zwrotnej. - Halina Karwik, edukacja wczesnoszkolna, szkoła podstawowa, Krotoszyn

Myślę, że lepiej rozumiemy się z uczniami. Każdy z komentarzy jest kierowany do konkretnego dziecka – jest indywidualny. Pozwala mi to również na pełniejsze zdiagnozowanie umiejętności konkretnych uczniów. Fakt, że muszę poświęcić dużo więcej czasu na „zgranie” wszystkich elementów: celów, NaCoBeZu, IZ – jednak dzięki temu moi uczniowie chętniej podejmują działania na zajęciach – nie obawiają się ich podejmowania oraz osiągają wyniki na miarę swoich możliwości. Jeżeli wkład pracy przekłada się na jej rezultat – mój czas nie jest stracony. – Alicja Kuziemska-Machowska, j. obcy, szkoła podstawowa, Grudziądz

„IZ to nie tylko komentarz zapisany pod pracą pisemną ucznia. To również rozmowa nauczyciela z uczniem podczas przerwy w klasie, na zajęciach pozalekcyjnych oraz po lekcjach, kiedy się na rozmowę z uczniem indywidualnie umawiam.” – Mariola Szczepanowska, biologia, gimnazjum, Ziębice

Poprosiłam uczniów, by w miarę możliwości przysłali mi swoje prace w formie elektronicznej i by w ciągu dwóch dni od otrzymania poprawionej pracy odesłali mi swoje poprawki oraz ewentualne pytania lub komentarze (dialog). Wygląda na to, że dla uczniów taka forma też okazała się atrakcyjna, gdyż prawie od wszystkich otrzymałam informację zwrotną, na którą z kolei mogłam odpowiedzieć i w ten sposób wywiązał się między nami dialog. Forma elektroniczna ułatwia też pisanie IZ w ten sposób, że przygotowuję tabelkę z nacobezu tylko raz, wklejam ją do każdego komentarza i wstawiam tylko plusy lub minusy, nie muszę poświęcać czasu na jej wydruk, pocięcie kartek, nie martwię się o tusz i o papier - na koniec polecę uczniom, by sami wydrukowali swoje prace i cały nasz dialog i wkleili je do zeszytów. Szybko też się tworzy baza zwrotów które często się powtarzają i które można wkleić do wypowiedzi ze schowka (np. "sprawdź w słowniku, w jaki sposób używa się") - to znacznie przyspiesza pisanie IZ. – Agnieszka Żychska, j. obcy, LO, Świnoujście

Kurs internetowy „Ocenianie kształtujące”

Na koniec krótki test, na temat nauczycielskich informacji zwrotnych.

Sprawdź, czy twoja informacja zwrotna zawiera wszystkie pożądane elementy.

Weź swoją informację zwrotną, którą sporządziłeś dla ucznia i odpowiedz na pytania:

1. Czy napisałeś/eś na początku jakąś pochwałę, jakiś komplement?
2. Czy zwracałeś/eś się do ucznia po imieniu?
3. Czy twój komentarz dotyczył pracy ucznia (a nie samego ucznia)?
4. Czy w twojej ocenie jest więcej uwag pozytywnych niż negatywnych?
5. Czy do każdej krytycznej uwagi dodałeś/eś sugestię – jak powinna wyglądać prawidłowa odpowiedź?
6. Czy zrobiłeś/eś ogólną uwagę pomagającą w przyszłości w osiągnięciu lepszych rezultatów?
7. Czy zadałeś/eś uczniowi pytanie zachęcające go do refleksji nad wykonaną pracą?
8. Czy w swoich komentarzach do pracy ucznia użyłeś/eś zrozumiałego dla niego języka?
9. Czy każdy twój komentarz został dostatecznie wyjaśniony?
10. Czy zasugerowałeś/eś uczniowi, w jakim kierunku powinien dalej pracować?
11. Czy zaoferowałeś/eś uczniowi pomoc w pokonaniu trudności i poprawie jego pracy?
12. Czy zaproponowałeś/eś uczniowi (w razie wątpliwości z jego strony) przedyskutowanie i omówienie twoich komentarzy?
13. Czy zrobiłeś/eś podsumowanie swoich uwag?

Teraz zlicz punkty, za pozytywne odpowiedzi na pytania dodaj po jednym punkcie.

Jeśli ich liczba jest mniejsza od 10, powinnaś/nieeś popracować jeszcze nad swoją informacją zwrotną.

Opracowane na podstawie National Centre for Legal Education and Author(s) 1999